

Digitaalinen tekijänoikeuksien hallinnointi osaksi opinnäytteiden verkkojulkaisujärjestelmää

Jyväskylän yliopiston kirjasto on julkaissut opinnäytteitä verkossa jo vuodesta 1997 lähtien. Syyskuun 15. päivä otettiin käyttöön uusi järjestelmä <http://thesis.jyu.fi>, joka pohjautuu uuteen teknologiaan ja ajattelumalliin. Opiskelijoille ja muille järjestelmän kautta opinnäytteitä julkaiseville muutokset eivät ole suuria, mutta pohjalla toimiva teknologia uudistuu täysin.

Opinnäytteiden uusi julkaisujärjestelmä pohjautuu niin sanottuun julkaisuputki-ajatteluun, jossa yhteen prosessiin on kytketty kaikki julkaisemiseen liittyvät komponentit. Tämä näkyy parhaiten siinä, että uuden järjestelmän myötä julkaisusopimuksen tekeminen muuttuu sähköiseksi samaan prosessiin olennaisena kuuluvaksi osaksi. Näin myös julkaisusopimukseen liittyvät tiedot saadaan talteen tietokantaan. Arkistointisyistä paperilla toimitettava allekirjoitettu sopimuspaperi tarvitaan kuitenkin edelleen.

Toinen merkittävä ja myös käyttäjille näkyvä muutos liittyy käyttäjätunnistukseen. Uudessa järjestelmässä otetaan käyttöön yliopiston Atk-keskuksen tunnuksiin perustuva käyttäjätunnistus. Näin opiskelijat pystyvät kirjautumaan opinnäytteiden julkaisujärjestelmään samoilla tunnuksilla, joita he käyttävät muutenkin yliopiston koneilla ja järjestelmissä asioidessaan.

Julkaiseminen putkeen

Uuteen järjestelmään liittyvää teknologiaa on kehitetty vuosien varrella yliopiston kirjastossa ja Dr.ELMA-projektin yhteydessä. Opinnäytteiden julkaisuputki on ensimmäinen Jyväskylän yliopistossa tuotantokäyttöön otettava julkaisujärjestelmä, joka hyödyntää täysin digitaalista tekijänoikeuksien hallintajärjestelmää. Järjestelmä tuottaa automaattisesti opinnäytteen tiedoilla varustetun valmiin sopimusmallin, jonka opiskelija saa hyväksymisen jälkeen suoraan sähköpostiinsa tulostettavaksi ja allekirjoitettavaksi. Sopimuksen voi myös tulostaa prosessin aikana. Näin opiskelijoiden ei enää tarvitse erikseen täyttää sopimuspaperia.

Uuden järjestelmän merkittävin ominaisuus ei ole pelkästään se, että sopimusteksti ja sopimuksen tiedot siirtyvät automaattisesti sopimukseen. Järjestelmä antaa nyt myös mahdollisuuden käyttöoikeuksien automaattiseen kontrollointiin. Koska sopimuksen sisältö on kuvattu sekä "ihmiskielellä" että koneiden ymmärtämällä ODRL-oikeuksienkuvauskielellä, voidaan aineistojen käyttöä jatkossa kontrolloida ja rajoittaa periaatteessa melkein miten vain. Järjestelmän käytön ulottuvuudet ovat hyvin laajat ja jatkossa tätä samaa julkaisuputki-ajattelua tullaan soveltamaan Jyväskylän yliopistossa vähitellen muuhunkin digitaaliseen materiaaliin.

Järjestelmään kuuluu olennaisena osana myös ns. URN-tunnus-generaattori, jonka avulla jokainen opinnäyte tai mikä tahansa muu digitaalinen objekti voidaan identifioida, nimetä ainutkertaisella Jyväskylän yliopiston tunnuksella. URN-tunnus on digitaalisten materiaalien standarditunnus, ja Jyväskylän yliopistolla on käytössä oma ns. nimiavaruuden osa tästä kansainvälisestä tunnusjärjestelmästä. Tunnusgeneraattorin avulla voidaan olla varmoja siitä, että jokainen tunnus on ainutkertainen, eikä mikään toinen objekti voi saada samaa jo kerran käytettyä tunnusta. Tämä on merkittävä asia digitaalisten aineistojen hallinnan kannalta.

Opinnäytteen julkaiseminen voidaan kuvata yksinkertaisena prosessina:

1. Käyttäjä tunnistetaan Atk-keskuksen tunnuksen avulla.
2. Käyttäjä lisää avautuvaan lomakkeeseen opinnäytteen tekijätiedot.
3. Opinnäyte kuvaillaan eli lisätään lomakkeeseen työn otsikko, alaotsikko, oppiaine/laitos ja asiasanat.
4. Opinnäyte ladataan lomakkeelle pdf-tiedostona.
5. Käyttäjä hyväksyy avautuvan sopimustekstin "Hyväksy sopimus" -painikkeella.
6. Hyväksytty sopimus tulostetaan joko suoraan palvelussa tai sähköpostin

liitteenä saapuvan pdf-tiedoston kautta.

7. Tulostettu sopimus allekirjoitetaan ja toimitetaan kirjaston julkaisuyksikköön.

Kyse on siis hyvin yksinkertaisesta prosessista, joka ei vaadi käyttäjältä mitään erikoista atk-osaamista.

Opinnäytteet voidaan tallentaa järjestelmään myös keskitetysti, mikäli laitokset tai yksiköt niin haluavat. Tällöin laitoksen tai yksikön edustaja kirjautuu järjestelmään laitoksen omalla erikseen jaettavalla tunnukseksi ja hoitaa koko prosessin opiskelijan puolesta.

Opinnäytteet ovat paremmin saatavilla verkkoversioina kuin painettuina

Uudistus helpottaa opinnäytteisiin liittyvää työtä myös yliopiston kirjastossa. Kun opinnäytteeseen liittyvät kuvailu- ja sopimustiedot ovat julkaisuprosessin jälkeen välittömästi sähköisinä kirjaston käytettävissä, ei aikaa tuhlaannu paperisopimusten odotteluun, vaan opinnäyte voidaan viedä verkkoon kaikkien luettavaksi heti.

Verkko-opinnäytteiden hakeminen säilyy ennallaan. Opinnäytteet löytyvät joko hakemalla suoraan kirjaston JYKDOK-kokoelmätietokannasta tai käyttämällä hyväksi kirjaston [Opinnäytteet](#)-sivustolle rakennettua opinnäytteiden hakulomaketta.

Opiskelija voi itse päättää, haluaako hän tallentaa opinnäytteensä verkkoon. Palvelukirjastojen painopisteoppiaineet ovat opinnäytteiden saatavuuden kannalta humanistisia ja kasvatustieteitä paremmassa asemassa. Esimerkiksi viestintätieteiden tai liikunta- ja terveystieteiden opinnäytteet löytyvät painettuina Tourulan ja Liikunnan kirjastoista pieniä poikkeuksia lukuun ottamatta. Sen sijaan humanististen tieteiden ja kasvatustieteen opinnäytteet ovat niitä tarvitsevien saatavilla vain laitoksilla, mikäli verkkoversiota ei ole. Tämä on harmillista, koska opinnäytteet ovat varsin kysytyä aineistoa. Siksi toivomme, että mahdollisimman moni opiskelija tallettaisi opinnäytteensä verkkoon.

Apua tiedottamisessa tarvitaan

Ongelmana on tällä hetkellä tiedottamisen vaikeus; kirjastolla ei ole keinoja tavoittaa opintojensa loppuvaiheessa olevia opiskelijoita. Tiedottamiseen kirjasto tarvitseekin laitosten apua. Toiveemme olisi, että laitoksilla kerrotaisiin valmistuville opiskelijoille mahdollisuudesta siirtää oma opinnäyte verkkoon. Lisäksi tarvitsemme tiedot luettelointia varten myös niistä opinnäytteistä, joita ei verkkoon kokotekstinä tallenneta. Myös luettelointitietojen toimittaminen kirjastoon on tällä hetkellä osin opiskelijan oman aktiivisuuden varassa. Tämä näkyy joidenkin laitosten kohdalla paikoin suurinakin puutteina opinnäytteiden luetteloinnissa.

Laitokset voivat pyytää kirjastosta materiaalia ohjeistusta varten. Opinnäytteiden tai niiden luettelointitietojen tallennusohjeet löytyvät myös kirjaston internet-sivuilta.

Verkojulkaisemisessa suuria eroja laitosten välillä

Oheisessa taulukossa on kuvattu kirjastossa luetteloitujen sekä verkkoon talletettujen pro graduun määrä vuodelta 2004 (tilanne 1.9.2005). Vuonna 2004 valmistui kaikkiaan 1340 pro gradu -työtä, joista 1045 on tällä hetkellä luetteloituna kirjaston JYKDOK-tietokantaan. Näistä 33 prosenttia on kokotekstinä verkossa.

Laitosten välillä on suuria eroja. Parhaiten opinnäytteensä hoitavat kokonaisuutena humanistinen ja liikunta- ja terveystieteiden tiedekunta, vaikka osalla humanisteista on edelleen parantamisen varaa luettelointitietojen toimittamisessa. Kasvatustieteiden tiedekunnan laitosten opinnäytteistä vain 58 prosentista on saatu tiedot kirjastoon luettelointia varten. Näistä 58 prosentista kuitenkin varsin suuri osa on verkossa, joten kasvatustieteiden kohdalla suuria puutteita onkin laitokselle jäävien opinnäytteiden luetteloinnissa. Heikoiten opinnäytteitä on saatu luetteloitavaksi psykologian ja varhaiskasvatuksen laitoksilta, joiden vuoden 2004 opinnäytteistä vain selvästi alle puolet löytyy JYKDOK-tietokannasta.

Verkojulkaisemisen puolella aktiivisimpia ovat olleet musiikin ja liikuntabiologian laitokset. Sen sijaan taloustieteiden ja informaatioteknologian tiedekuntien verkko-opinnäytteiden määrä on selkeästi muita pienempi. Matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan laitokset eivät ole tähän mennessä toimittaneet verkko-opinnäytteitä juuri lainkaan, mutta tiedekunnan kanssa on sovittu erikseen verkkogradujen tallentamisen tehostamisesta tänä vuonna.

Jyväskylän yliopiston kirjastossa on Suomen suurimmat verkko-opinnäytteiden kokoelmat. Kirjaston kokoelmatietokannasta löytyy tällä hetkellä lähes 5000 verkko-opinnäytettä.

Pekka Olsbo
julkaisukoordinaattori

Irene Ylönen
kirjastoamanuenssi

Tiedekunnat ja laitokset	Valmistuneet gradut kpl	Luetteloidut kpl	Luetteloidut %	Kokotekstinä verkossa kpl	Kokotekstinä luetteloiduista %
2004					
Humanistinen tiedekunta	347	305	88 %	125	41 %
Historian ja etnologian laitos	66	47	71 %	18	38 %
Kielten laitos	118	105	89 %	36	34 %
Musiikin laitos	36	27	75 %	23	85 %
Soveltavan kielentutk. keskus	0	0		0	
Taiteiden ja kultt.tutk. laitos	42	41	98 %	15	37 %
Viestintätieteiden laitos	85	85	100 %	33	39 %
Informaatioteknologian tiedekunta	128	112	88 %	25	22 %
Tietojenkäsittelytieteiden laitos	66	57	86 %	17	30 %
Tietotekniikan laitos	62	55	89 %	8	15 %
Kasvatustieteiden tdk	204	118	58 %	72	61 %
Erityispedagogiikan laitos	46	22	49 %	13	59 %
Kasvatustieteen laitos	48	24	50 %	15	63 %
Opettajankoulutuslaitos	91	66	73 %	39	59 %
Varhaiskasvatuksen laitos	19	6	32 %	5	83 %
Liikunta- ja terv.tieteiden tdk	150	130	87 %	59	45 %
Liikuntabiologian laitos	25	23	92 %	15	65 %
Liikuntakasvatuksen laitos	58	48	83 %	19	40 %
Liikunnan sos.tieteiden laitos	15	14	93 %	7	50 %
Terveystieteiden laitos	52	45	87 %	18	40 %
Matemaattis-luonnontiet. tdk	207	178	86 %	4	2 %
Bio- ja ymp.tieteiden laitos	97	85	88 %	2	2 %
Fysiikan laitos	35	26	74 %	1	4 %
Kemian laitos	42	36	86 %	1	3 %
Matematiikan ja tilastotiet.laitos	33	31	94 %	0	0 %
Taloustieteiden tiedekunta	129	84	65 %	15	18 %
Yhteiskuntatieteellinen tdk	175	118	67 %	47	40 %
Psykologian laitos	77	34	44 %	20	59 %
Yhteiskuntatiet. ja filos. laitos	98	84	86 %	27	32 %
Kaikki yhteensä	1340	1045	78 %	347	33 %